

leválasztására. Egyúttal jelentős kísérlet is a nép felé szóló népszerű irodalmi stílus kialakítására.

Pérsze e kísérlet nem jár átütő eredménnyel: hatásának lemérésére, kutatásunk jelenlegi állapota mellett még nincs mód. Nem is valószínű, hogy a vers. szélesebb körben is elterjedt volna. Maga a reform is megbukott: az udvar a megyékre gyakorolt nyomással keresztülvitte a reformbarát követek visszahívását és a követutasítások megváltoztatását. A kötelező örökváltság a „szabadság és tulajdon” megvalósulása helyett néhány kisebb reformintézkedés igyekezett konzerválni a magyar feudalizmus egyre jobban roskadozó épületét. Azok a meglepő nagy számban és hevességgel fellángoló helyi parasztmozgalmak, melyek 1836—38-ban jóformán az egész országban megfigyelhetők, megmutatják viszont, hogy a parasztság kelégtetésére ezek az intézkedések már nem elegendők.

A két vers együtt mindenestre jellemző dokumentuma azoknak az ellentétéknek, melyek ezen az első, valóban reformországgyűlésen felszínre kerülnek. Jellemzően mutatják egyrészt a parasztság megnövekedett politikai érdeklődését s ennek kapcsán állásfoglalását az országgyűlés eseményeivel szemben, — másrészt érdekesen bizonyítják a haladó irányzat híveinek kezdődő igyekezetét a parasztság megnyerésére. Nem kétséges, hogy annak a nagyterjedelmű kéziratos politikai pamflet, paszkvillus irodalomnak áttanulmányozása — melynek egyes darabjai most még történészek és irodalomtörténészek által egyaránt elhanyagolva lappanganak levéltárak és kéziratárak polcain — szintén igen tanulságos eredményeket hozna. E kéziratos politikai apróirodalom — ha szabad ezzel a szóval jelölni — sok jelentéktelen és valóban selejtes terméke mellett egyes műveiben szélesebb rétegek sokszor erősen haladó álláspontját is megmutatja: a nemességen kívül olykor már a városi kispolgárság, sőt olykor — mint láttuk — a parasztság hangja is megszólal benne. Ha irodalmi értékben vagy politikai jelentőségben nem is mérhető hozzá, de egyenes folytatása ez az 1790-es évek széles s akkor nyomtatásban is megjelenhetett röpiratirodalmának. Ősét ezen keresztül a XVIII. század közepétől nagyban kifejlődő, ekkor még szinte kizárólagosan nemesi jellegű paszkvillusokban találja meg. A XIX. század elejére a műfaj már részben demokratizálódik és az 1750-es évek alacsony színvonalú, sokszor durván ízléstelen nemesi paszkvillusaihoz képest általában nivóban is emelkedik: nem utolsósorban az 1790-es évek után illegálisba szoruló s ugyancsak kéziratossá váló haladó röpiratirodalom magábaolvasztása következtében. A század első negyedére már témaválasztása is kiszélesedik: ismerete hiányában a kor politikai életének számos jelensége, váratlanok tűnő állásfoglalása, az országgyűlések ingadozása nem is érthető meg világosan. Az agyoncenzúrázott, nehézkesen terjedő sajtóval szemben szerepe a közvélemény bizonyos rétegének irányításában nem lebecsülendő. Formájuknak, stílusuknak vizsgálata elősegítheti szélesebb néprétegek irodalmi ízlésének vizsgálatát is.

Míndez persze jórésztben még csak feltevés, olyan feltevés, melyet valószínűleg a felkutatható anyagnak csak egy része fog alátámasztani. Közölt két verszetünk azonban elkerülhetetlenül felveti magának a műfajnak problémáit is. Ferenc király csendességben és álmos békességben megtartani kívánt, a „csalékony elméletektől” oly gondosan óvott Magyarországa ezekben az években a feudalizmus mélyreható válságának korszakát éli. A „Kesergő paraszt” éneke, a reá adott válasz és a vizsgálatuk során felvetődött problémák megemlézése talán közelebb visz bennünket történelmünk és irodalmunk e jelentős korszakának ismeretéhez.

EGY „KÉTES HITELŰ” PETŐFI-VERS

Vadnay Károly Pálffy Albert emlékeztére mondott beszédében a következőket olvashatjuk: „Történt, hogy egy időben Pálffy többször kirándult Vácra. Abba a gyanúba vették, hogy valami fiatal leány kedvéért teszi, bár nem nagyon volt szokása udvarolgatni. Petőfi föllette magában, hogy drasztikus módon süti ki a tilkot s írt egy szörnyen érzélgős, sápitózó verset Euláliához s a Pálffy Albert névvel nyomtatta ki az egyik szépirodalmi lapban. Baráti körökben volt nagy csodálkozás, mert Pálffy Albert sohasem írt verset s természetétől mi sem állott messzebb, mint a holdvilágos érzélgés. De a meghittek csalódtak, midőn azt hitték, hogy ebből a csinyből história lesz. Pálffy egyet mosolyogva, azt mondta rá: „Szamárság!”, s annyit sem tartott érdemesnek kinyilvánítani, hogy az a sápadt virág-

szál nem az ő kertjében termett. Valószínű azonban, hogy ilyet csak az egy Petőfitől tudott elnyelni türelmesen, k nek lángelméjét eleitől fogva csodálta.¹

Ezt az adalékot átvette Szvacek-Váry Rezső Pálffy Albertről írott könyvében. A költeményt, amely 1847. április 15-én jelent meg a győri *Hazánkban*, Szigetvári Iván közölte 1913-ban a *Budapesti Hírlapban*² megjegyzéseivel együtt. A költemény nem került be a Voinovich-féle Petőfi-kiadásba, s nem került bele Petőfi új, most megjelenő kritikai kiadásába sem.

Lássuk még egyszer magát a verset:

EULÁLIAHOZ

*Szép vagy, mint a csillagsugár.
Mely fürdeni a tóba jár,
Ha fellegekkel nem kell vívnia,
Eulália!*

*Kegyetlen vagy, miként a kő,
Kegyetlen, mint a temető,
Mit meg nem indít az árvák jajja
Eulália!*

*Érted, te szép kegyetlenség,
Világokat hódítanék,
De erőm a bútól már elfogyja
Eulália!*

*Arcom, ez arc, mely egykoron
Kített a hajnal bíboron,
Most halvány, mint a hervadt viola,
Eulália!*

*Tiéd az örök könnyek,
Melyek szememből ömlenek,
Tiéd lelkennek miljő sóhaja,
Eulália!*

A vers kétségtelenül gyöngé, de erőtlensége tettelett, sutasága mesterkélt, érzélgőssége tréfásan túllhajtott. Vadnay állításának igazolására közvetlen, minden kétséget kizáró bizonyítékok nincsenek. De van néhány olyan körülmény, amelyek *valószínűvé* teszik ezt az állítást.

1. Petőfi és Pálffy barátságának jellege olyan volt, hogy az megengedte az ilyen és ehhez hasonló tréfákat. Gondoljunk például a híres váciutcai targonca-históriára, melyet többen feljegyeztek az utókor számára (köztük Jókai és Vadnay), s melynek ize rokon a fenti tréféval. Petőfi és Pálffy heteket töltöttek együtt Dömsödön 1846. tavaszán.

2. Pálffy Albert nem írhatta ezt a költeményt, már csak azért sem, mert ennek érzélgőssége, omlatag szentimentalizmusa távol állott tőle, aki „ment minden érzélgősségtől” s aki „okos és elmés író... de nem tud meghatni.”³

Valószínűvé teszi ezt az is, hogy Pálffynak *ezenkívül egyetlen költeményéről sem tudunk*.

3. Petőfi, aki nem volt ellensége a humornak, máskor is „elkövetett” ilyenféle tréfákat, vagy legalább is ehhez hasonlókat. Gondoljunk a Pönögei Kis Pál néven írott versekre, vagy Jókai egyik írására, melyben egy hasonló esetre — igaz-e vagy nem? — emlékszik vissza: „Mikor Petőfit Császár Ferencék meg a Honderüisták megtámadták, póriasságot velve a szemére s ajánlva neki finomabb modort, kapta magát, összebeszélte Frankénburggal, meg velem, hogy majd ő ír egy olyan ostoba hülye verset, amilyent a szalon-esztétikusok kívánnak, azt beküldi hangzatos név alatt a Honderünek. A Honderü ki fogja adni, m'nek aztán majd neki esünk ketten s pompásan kifigurázzuk a Honderüt a fenomenális zsenijével együtt. Csakugyan megírta a verset, beküldte a lapnak. Ki is adták, szerkesztői csillag alatt jól feldicsérve. Petőfi rohant hozzám a vers megjelenése után. „No! Hát olvastad?” — „Olvastam, de az egészen jó vers, nem tudsz te rossz verset írni, ha akarsz sem.” — Összeszidott. „Te is olyan számar vagy, mint Frankénburg!”

Már akkor Frankénburg kivesekedte magát vele, hogy máskor, ha „ilyen verset” ír, ne küldje a Honderünek, — hanem az Életképeknek.⁴

¹ Vadnay Károly: Irodalmi emlékek. 1905. 168. old.

² Budapesti Hírlap, 1913. november 30.

³ Endrődy Sándor: Századunk magyar irodalma képekben. 1890.

⁴ Jókai Mór: Az én életem regénye. Nemzeti kiadás kiegészítő sorozata. V. 246—47. old.

Itt említjük meg azt is, hogy Pálffy szereplése a győri *Hazánkban* már elő volt készítve éppen Petőfi által, aki 1847 február 16-án Kovács Pálhoz, a *Hazánk* szerkesztőjéhez küldött levelében ezt írja: „Pálffyit és Jókayt egyre sarkalom, hogy írjanak a Hazánk-nak s fognak is írni.“ S áprilisban megjelent a „Pálffy-vers“.

Hogy a verset Petőfi írta, arra maga a vers semmi meggyőző bizonyítékot nem szolgáltat. Az első strófa „Fürdik a holdvilág“-reminiscenciája elég nyilvánvaló, de Petőfi szerzősége mellett ez sem lehet koronatanú. Azt azonban több mozzanat sejteti, hogy a vers tréfás-humoros jellegű, s ennyiben alátámasztja Vadnay Károly ezirányú emlékezését. A vers mosolyogtatóan csüggeteg tartalma mellett humoros hangzású az *Eulália* név, amely a németes biedermeier hangulatát árasztja, s amelynek már ekkor is volt némi humoros (vénykissasszonyokat csfpő) mellékize. (Turóczi-Trostler József professzor felvilágosítása nyomán.) Komikus hatását növeli versbeli *refrén-helyzete*, ami nemcsak azt jelenti, hogy ez a név megkülönböztetetlen cseng ki a versből, hanem azt is, hogy öt strófán keresztül kell hozzá rimelő szavakat keresni. Ez pedig — különösen ha figyelembe vesszük a többnyire sután ható rímpárokat — a komikus hatást fokozza. A tréfás jelleg mellett szól az érzelmes-szentimentális-patetikus szölamok, szavak keresett zsúfoltsága („kegyetlen, mint a temető“, „árnyak jajja“, „Arczom ez arc“, „Kített a hajnal bíboron“, „halvány“, „hervadt viola“, „örök könnyek“, „míljó sóhaj“) is. A vers *mesterkelt* sutaságára, gyengességére vall az utolsó strófa első sorának szótaghiánya, amely esellen bollásként hat a pedánsan gördülő sorok között. Erről is elmondhatjuk, amit Horváth János a *Fresco Ritornell*-ről mond, hogy t. i. a „nyelv és versforma humorával üti agyon a szerelem komolyságát“.

Mindez csak azt bizonyítja, hogy a vers, amely az első, jól hangzó három sor után szinte belezuhan a tömény érzélgősség képeibe, — tréfás szándék szülötte. *Ennyiben* tehát igazolja Vadnay Károly állítását és növeli Vadnay emlékezésének valószínűségét Petőfi szerzőségének irányában. Valószínű, de nem biztos. Helyes volna ezeknek alapján a verset — mint ahogy ezt Szigetvári is javasolta — felvenni a „kétes hitelű“ Petőfi költemények közé.

P. P.

ERDÉLYI ILONA:

ERDÉLYI JÁNOS ISMERETLEN TANULMÁNYA

Az alább közölt cikket Erdélyi János írta Szontagh Gusztávnak válaszképpen Szontagh bírálataira.

Ez a bírálat az *Új Magyar Múzeum* 1857-i évfolyama IV—V. füzetében jelent meg és élesen támadta Erdélyinek a *Hazai bölcsészet jelene* (Sárospatok, 1857.) c. tanulmányát.

Tanulmányával Erdélyi a hosszú évek óta szunnyadó Hegel-vitát elevenftette fel. Az 1837—41 közt dúló Hegel-vita az, egyezményesek győzelmével végződött. Hegelistáink visszavonultak, elhallgattak.

Erdélyi törte meg a csendet a *Hazai bölcsészet jelene* c. munkájával. Ebben a művében adja meg filozófiai programját. „Nem kisebb tehát óhajtatásom, mint belátást, meggyőződést szerezni arról: micsoda fokát bírja el szellemünk az elmélkedésnek, mi a magyarnak belső embere a gondolkodás szerint: s hogyan mutatkozik ez a bölcsészet történetében? És ha mindezt ki tudnók fejteni, magyarázni! ha módunk esnék a földig alázott bölcsészeti műveltséget nem lábra állítani, hanem a süllyedéstől megóvni!“

Filozófiai munkálkodásának célja a XVIII. sz. óta fejlődésében megakadt, visszaesett bölcsészeti tudományok felélesztése, meghonosítása. Vizsgálódásai során keresi a jelenkori elmaradás okait és arra a megállapításra jut, hogy az elmaradás egyik lényeges oka, a filozófiai fellendülés akadályja az egyezményes bölcsészet tanításában: „az életrealitás, a népszerű előadás, és a nemzetiség“, azaz a metafizikus gondolkodásmód, a tudományellenesség, a haladó nyugati polgári gondolkodás eredményeinek elvetésében rejlik.

Ezen gondolatait fejti ki a *Hazai bölcsészet jelene*-ben.

Szontagh válaszában (*Új Magyar Múzeum*, 1857. IV—V. f. 224—240 l.) visszautasítja Erdélyi támadását és „goromba, illődelmetlen“ modorát kárhóztatva, személyes sérelmeit panaszolja. Megvédi az — Erdélyi által elmarasztalt — egyezményes filozófia állítólagosan „gyakorlati“ irányát, mely a valóságról a „józan ész“ azaz a valóság lényegének megismerésére képtelen ész szempontjából ítélekezik, és viszont elveti Erdélyi törekvéseit a dialektikus módszer felhasználásának irányában, történetiségét, s végül objektív idealizmusát, a lét és tudat azonosságának tételét.